

DVIJE KUĆE IZNAD MORA: KULTURA SJEĆANJA DALMATINSKIH OBITELJI

Dražen Lalić

Zagreb: TIM press, 336 str.

Ivana Kaćunić

Fakultet političkih znanosti

Sveučilište u Zagrebu

E-mail: ivana.kacunic@studenti.fpzg.hr

Recenzija knjige

Zaprimljeno: 5. 10. 2025.

Prihvaćeno: 8. 10. 2025.

Ljeto 2025. u Hrvatskoj obilježeno je povratkom rasprava o Drugom svjetskom ratu i borbama za dominantan način tumačenja nasljeđa tog perioda. Najučestalija fraza je ona o „duhu puštenom iz boce” koja označava povratak i relativizaciju simbola fašističkog režima iz prošlog stoljeća. Jedan od onih koji se javno suprotstavio takvoj struji je profesor sociologije na Fakultetu političkih znanosti, Dražen Lalić. Kako bismo razumjeli političko ponašanje hrvatskih birača, potrebno je razumjeti obitelj – njezine sociološke odrednice, psihološko-kognitivni utjecaj na pojedinca te povijest obitelji i kraja kojem pripada. Upravo to čini i pokazuje Dražen Lalić u knjizi koja je važan akademski doprinos za kulturu sjećanja dalmatinskih obitelji. Lalić je odlučio napisati sintezu svojih dugogodišnjih istraživanja o povijesti vlastite obitelji koja je, kao i većina dalmatinskih obitelji, obilježena teškim povijesnim epizodama i učestalim promjenama tipičnim za Dalmaciju.

Lalićeva knjiga prema njegovu je vlastitom izrazu „hibridna”. Riječ je o mikropovijesti obitelji Lalić i Baničević i povijesti dvaju dalmatinskih mjesta, Tučepa i Čare. Knjiga uključuje i sociološku analizu koja se može podijeliti na sociologiju obitelji, sociologiju mjesta te ekonomsku povijest Dalmacije. Uz priču o vlastitoj obitelji, Lalić objašnjava značenje obitelji za psihosocijalni razvoj pojedinca, različite čimbenike oblikovanja lokalnih zajednica te ekonomsko-političke okolnosti koje su presudno utjecale na razvoj dalmatinskih mjesta. Usporedba opisa života baka i djeđova, a zatim autorovih roditelja omogućuje uvid u napredak i razvoj koji se dogodio u hrvatskom društvu nakon Drugog svjetskog rata. Promatranje sudbina tih ljudi pojedinačno pak svjedoči o traumama rata i represije te težini suočavanja s bremenitim obiteljskim nasljeđem.

U uvodnom poglavlju Lalić eksplicitno navodi opsesiju koju osjeća spram poznavanja obiteljske povijesti kao glavni motiv pisanja knjige. Uz pomoć zabilježenih razgovora s članovima svoje obitelji i prijateljima želi prikazati povijest dviju dalmatinskih obitelji, naglasiti dinamiku koja se očituje u različitostima među njima te spoznati traume i sjećanja različitih generacija obitelji (37. str.). Drugo poglavlje knjige, *Kuće i ugroze*, spaja teorijski okvir koji je razvijen u uvodu s protagonistima knjige. Riječ je o dvjema obiteljima, očevom i majčinom stranom autorove obitelji. Označitelj kuća korišten je za reprezentaciju dviju obitelji u ovom poglavlju te postaje simbol kontinuiteta i sudbine. Fascinira koliko je daleko u povijest autor otišao za pronalaskom prvih izvora i podataka o kući Lalića i kući Baničevića. Prve zapise o Lalićima pronalazi u 16. stoljeću kada su stigli u makarsko primorje (47.

str.), a iz Baničevića uspijeva povezati jednog pretka iz 15. stoljeća s poznatim osobama tog perioda, poput Erazma Roterdamskog i Karla V. Habsburškog (53. str.).

Priču o članovima svoje bliže obitelji autor započinje s djedovima, Marinkom Lalićem i Domenikom Baničevićem. U poglavlju *Pomorac i trgovac* riječ je o dva čovjeka koji su najviše obilježili preostale članove autorove obitelji i njega samoga. Njihovi karakteri i sudbine su pak potpuno različiti. Marinko je umro već u 39. godini života, nasilnom smrću. Izostanak formalnog obrazovanja Marinka nije spriječilo u informiranoj izgradnji čvrstoga političkog stava. Postao je pristalica HSS-a i protivnik autoritarnog režima Kraljevine Jugoslavije. Kada je započeo rat, u mjestu Tučepima bili su prisutni ljudi različitih opredjeljenja, ali je prevladavala netrpeljivost prema NDH zbog prisutnosti Talijana. Marinko je surađivao s partizanima. Kada se odlučio vratiti kući i prisustvovati ženinu porodu, jedan sumještanin odao ga je ustašama koji su ga pred roditeljima, trudnom ženom i dvoje male djece nasilno odveli iz doma. Marinko je javno mučen na plaži u Makarskoj, a naposljetku, ustaše su ga i ubile.

Domeniko Baničević, trgovac i poduzetnik, poživio je sve do 93. godine, iako je u ratu i poslije doživio značajne tegobe. Od oca je naslijedio mesnicu i bio je uspješan u tom zanatu. Iako nesklon idejama komunizma i socijalizma, Domeniko je surađivao sa snagama otpora jer je prezirao pomisao na tuđinsku vlast. Ubrzo nakon što se saznalo za suradnju s partizanima, Domeniko se našao na listi za strijeljanje. Uspio je izbjeći tragičnu sudbinu i pobjeći u El Shatt. Lalić pretpostavlja da se njegov djed vratio 1945. godine natrag na Korčulu, a već godinu kasnije počeli su problemi s novom vlasti. Komunističke vlasti osudile su ga na 26 mjeseci zatvora. Autor pretpostavlja kako je borba komunista s tzv. kulacima i uglednim članovima zajednice bila razlog pritvaranja, ali priznaje kako će stvaran razlog biti teško saznati.

Knjiga nastavlja s poglavljem o često previđenim, ali neizostavnim heroinama dalmatinskih obitelji. *Kućanica i krojačica* autorove su bake, dvije žene koje su preživjele teške sudbine svojih muževa, a povrh toga borile se s vlastitim brigama i nedaćama. Život bake Ivke (Lalić) može biti tema odvojene knjige. Trudna je doživjela ubojstvo supruga, a nakon toga je sama brinula o troje djece i muževim roditeljima. Nije odustala od sudjelovanja u antifašističkoj borbi unatoč stalnim prijetnjama i mučenju koje je i sama doživjela. Ivka je primjer rane emancipacije žena u dalmatinskom kraju unatoč prisutnim elementima tradicionalne orijentacije (nikada nije skinula crnu odjeću nakon smrti supruga). Baka Mara (Baničević) svoj je život podredila Domeniku i potrebama svoje obitelji. Poslije udaje za Domenika živjela je kao kućanica. Tu ulogu morala je ponešto prilagoditi dvama dugim razdobljima bez muža. Inače dobrostojeća obitelj bila je pogođena ratnim zbivanjima i promjenom vlasti, a vrijeme dok je Domeniko bio u zbjegu i u zatvoru dodatno je otežalo situaciju obitelji Baničević. Mara je vjerno izdržala nedaće i zajedno s kćerima radila kućanske i poljoprivredne poslove. Autor prenosi misao kako je sudbina čovjeka geografski određena, ove žene svjedoče kako je sudbina žene (u Dalmaciji) često bila određena i muževom sudbinom.

Iduća dva poglavlja, *Bjegunica i plačkovica* te *Iseljenik i posmrće*, Dražen Lalić posvetio je životima majčinih i očevih sestara i braće. Autor u ovom poglavlju zapravo iznosi traume koje su ti ljudi zadobili kao djeca. Njegova teta Franica (rođ. Baničević) najstarija je kći Domenika i Mare. Život joj je obilježen očevim zbjegom, pritvorom, ali i tvrdim tradicionalnim svjetonazorom. Kako bi si stvorila bolji život, dalje od sredine uništene ratom i neprilagođenom kolektivizacijom te neslaganja s

ocem, otišla je u Kanadu gdje je provela ostatak života. Njezin brat Luka živio je nešto lagodnije od svojih sestara. Ipak, čvrst karakter njegova oca nije mu dopustio nespontan razvoj osobnosti, već se Luka uvijek morao graditi nasuprot njemu i izazivajući autoritet. Na kraju, i on je otišao s Korčule u Australiju. Mira (rođ. Lalić) bila je iznimno vezana za svoga oca Marinka, a njegova smrt ostavila je neopisivu traumu. Sjeća se njegova odlaska, saznanja o njegovoj smrti, majčina mučenja od strane ustaša i opće nesigurnosti kojom je bilo obilježeno njezino djetinjstvo. U odrasloj dobi nikada se nije uspjela osloboditi tragične očeve sudbine koja kao da je usmjerila i njezin život. Što je više postajala svjesna svojih trauma, to su joj više problema izazivale. Marin Lalić rodio se desetak dana nakon što mu je otac ubijen. Autor ga opisuje kao mirnog čovjeka koji je pomiren sa svojom sudbinom siročeta. Svjestan je svog manjka ambicija, ali i mogućnosti koje su mu ostale uskraćene zbog neprisutnosti oca.

Poglavlje o majci i ocu autora otkriva mnogo toga o društvu i razvoju za vrijeme vladavine Komunističke partije Jugoslavije. Marica i Stipe potomci su dviju obitelji koje su doživjele brojne neugodnosti rata i prilagodbe na promjene na vlasti, ali su im perspektive bile različite. Marica je doživjela periode očeve odsutnosti i neslaganja s novom komunističkom vlasti. Iako odgajana u obitelji tradicionalne i konzervativne orijentacije, Marica je kasnije postala članicom Partije. Autor to pripisuje utjecaju socijalizacije za vrijeme školovanja u Zagrebu i Splitu koja je bila različita od one koju su prošli njezin brat i sestre na otoku. Stipe je s druge strane imao iznimno traumatično djetinjstvo. Ustaše, koji su mu oduzeli oca, nastavili su maltretirati njegovu obitelj i majku. Ivkina predanost antifašizmu Stipu je često dovodila do opasnih i za dijete iznimno traumatičnih situacija. Da je pristajanje obiju obitelji uz snage otpora u ratu imalo smisla, potvrđuje život koji su vodili njihovi potomci. Autor ne idealizira život u Hrvatskoj za vrijeme socijalizma, ali je jasno da su Marica i Stipe, uz brojne nedaće i nepravde koje su ih pogodile, živjeli puno bolji život nego njihovi roditelji. Unatoč željama da se školuje, Stipe je kao dijete bez oca bio zakinut za tu priliku. Zaposlenik hidroelektrane, zajedno sa suprugom koja je bila učiteljica, svojim sinovima omogućio je ugodan život. Taj uvjereni komunist svjedočio je kako se Partija kojoj je bio posvećen odmiče od ideala i radnika, a nepotizam i korupcija postoje i dalje. Marica i Stipe doživjeli su raspad komunističke vlasti i države kojom je upravljala. Vrijednosti slobode i samostalnosti vrednovali su više od ideala socijalizma te su podržavali borbu za samostalnu demokratsku državu.

Dražen Lalić u knjizi *Dvije kuće iznad mora* iznosi povijest svojih obitelji u Drugom svjetskom ratu i poslije istoga. Knjiga obiluje intimnim obiteljskim događajima koje su mu sugovornici iznijeli u formi intervjua, od ratnih događanja i osobnih trauma do nekih situacija koje su tipične za svaku obitelj. Sva ta priznanja najčešće su ono najintimnije u svakome, na što se odmahuje rukom i ne spominje u društvu, stoga vrijedi istaknuti hrabrost autora da odabere upravo to kao temu knjige. Neka poglavlja, poput *Komunist i učiteljica*, obiluju informacijama i implikacijama o širem društvenom razvoju i snažnije je izražena dimenzija sociologije društva, dok poglavlja o tetama i ujaku te stricu opisuju značenje obitelji za socijalizaciju i razvoj pojedinca, ali na individualnim primjerima, bez eksplicitnijih socioloških implikacija. Ipak, to odgovara formatu i „hibridnosti” knjige koja je značajan prilog za suočavanje s obiteljskom prošlošću vezanom za Drugi svjetski rat, ali je i knjiga o povijesti autorove obitelji.

Lalić se prilikom pisanja uspijeva udaljiti i zauzeti kritičan stav prema članovima svoje obitelji i njihove iskaze smjestiti u širi kontekst. Istovremeno, prilikom

čitanja osjetna je bliskost koju autor zadržava s članovima svoje obitelji. Sve to doprinijelo je već sada vidljivom uspjehu knjige *Dvije kuće iznad mora*, a potrebno ju je pročitati radi shvaćanja važnosti obitelji i obiteljskog nasljeđa kao i shvaćanja onoga što se događalo u Dalmaciji od 1941. do 1945. U vrijeme relativizacije i revizionizma povijesnih događaja, priča o onima koji su živjeli ratne sukobe i one koji su naslijedili traume poziva na razumijevanje i izgradnju suživota. Lalić nudi primjere mirnog suživota poslije rata te naglašava nijansiranost sukoba. Na kraju, knjiga podcrtava kako individualna i obiteljska prošlost nužno oblikuje sadašnjost pojedinca. Pretpostavka za društvo koje nije podijeljeno prema obiteljskom i povijesnom nasljeđu je razumijevanje i prihvaćanje različito nastalih i oblikovanih trauma.

Hibridni format knjige funkcionira kao znanstveni doprinos jer povezuje sociološku analizu i kulturu sjećanja s osobnim pričama vezanim za rat i poraće. Lalićev stil pisanja odgovara takvom pristupu i široko postavljen teorijski okvir uspijeva spojiti s teškim, ali narativno privlačnim životnim pričama. To knjigu čini namijenjenu i privlačnu široj publici. Autor se poziva na teorijske postavke Josipa Županova u analizi jugoslavenskog društva te na klasične pristupe u sociologiji obitelji, a pritom uključuje i uvide iz istraživanja o suočavanju s prošlošću. Takav pristup omogućuje dublje razumijevanje kulture sjećanja i procesa obrade prošlosti. Ipak, čitatelju koji poznaje problematiku suočavanja s prošlošću moglo bi nedostajati više eksplicitnog povezivanja intimnih obiteljskih priča s relevantnim teorijskim okvirima. To bi otvorilo prostor za još jasnije teze o nijansiranosti Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj, koji je u svojoj biti bio građanski rat i stoga sukob koji je kolektivno najteže preboljeti. Unatoč tomu, knjiga intuitivno uvodi širu publiku u srž tih trauma, čineći svojevrsni most između znanstvenog razumijevanja i empatijskog uvida.